

ÜRGÜP'ÜN TAŞKINPAŞA (DAMSA) KÖYÜ'NDE KARAMANLI DEVRİ ESERLERİ

*İsmail ÇİFTÇİOĞLU**

ÖZET

Beylikler Dönemi'nin en güçlü siyasî teşekküllerinden biri olan Karamanlılar'da; ilim, kültür ve imar faaliyetleri oldukça ileri seviyede idi. Hükümdarlar başta olmak üzere; bazı emîrlere, ileri gelen devlet adamları, ayrıca ilmî hüviyeti olan bir takım şahıslar bu faaliyetleri bizzat teşvik etmişler ve desteklemişlerdir. Bu cümleden olarak Karamanlı emîrlerinden olan Taşkın Paşa da, Ürgüp'ün Taşkınpaşa (Damsa) Köyü'nde XIV. yüzyıl ortalarında bir medrese, bir cami ve bir de türbe yaptırmış ve bu eserlere bazı vakıf gelirleri tahsis etmiştir. Karamanlı sanatının kendine has özelliklerini bünyesinde toplayan söz konusu yapıların tamamı günümüze kadar gelebilmiştir. Yakın zamanda yapılan bir restorasyondan sonra bugünkü şeklini alan medrese hâlen kütüphane, cami ise yine ibadet amaçlı olarak kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karamanlılar, Taşkın Paşa, Damsa.

ABSTRACT

At Karamans time which were the strogest political formations of the principlality period; were very advenced about science, culture and davelopment facilities. These facilities were supported by the sovereign, some important stotesmen and some other people who have some scientific identities. One of the emirs of Karamans Taşkın Pasha constructed a mosque, a tomb and a medresseh in Ürgüp in Taşkın Pasha village in the middle of fourteenth century. Taşkın Pasha provided some financial support by means charities, to be able to mountain the tombs; the medresseh and the mosque existance. These buildings which one distinguished samples of Karaman art havent destructed and maintained their existance. After the restoration which has held recently, the medresseh is still being used as a library, the mosque is still hosting warships.

Key Words: Karamans, Taşkın Pasha, Damsa.

* Öğr Gör.Dr., AKÜ Uşak Eğitim Fakültesi.

GİRİŞ

Karamanlı Beyliği, Selçuklu Devleti'nin yıkılışını müteakip ortaya çıkan tavâif-i mülûk döneminin en güçlü beyliklerinden biridir. Başlangıçtan beri Selçuklu siyasî mirasına sahip çıkma düşüncesinde olan Karamanlılar'ın, aynı zamanda bu devletin kültürel mirasını da yaşatma gayreti içinde oldukları görülmektedir¹. Bu durum, Beylikler Dönemi teamüllerinin de kuvvetlice hissedildiği Karamanlılar'da, başta hükümdarlar olmak üzere, ileri gelen bazı emîrler, nüfuz ve itibar sahibi şahıslar ile bir kısım hayır severler tarafından, ülke genelinde sayısız eserler vücuda getirilmesine ve bunlara zengin vakıflar tahsis edilmesine zemin hazırlamıştır.

Mimarî tarzı ve sanat anlayışı bakımından büyük ölçüde Selçuklular'ın örnek alındığı Karamanlı devri eserlerinde, beyliğe has bazı özelliklerin de bulunduğu dikkat çekmektedir². Cami mimarisinde bir yenilik getirmeyen³ Karamanlılar, Danişmendîler'den Selçuklular'a intikal eden "ulu cami" geleneğini devam ettirmişlerdir⁴. Medreselerde de Selçuklu mimarî tarzı kendini hissettirmekle birlikte, Karamanlı mimarisine has bir takım özelliklere de rastlanmaktadır⁵. Aşağıda bu iki yapı grubuna birer örnek teşkil eden Ürgüp'ün Taşkınpaşa (Damsa) Köyü'ndeki Taşkın Paşa Medresesi ile, aynı adı taşıyan cami, bâni Taşkın Paşa hakkındaki kısa bir bilgiden sonra tanıtılmaya çalışılacaktır.

1. Bâni Taşkın Paşa'nın Kısa Biyografisi

Damsa Köyü'ndeki medrese ve caminin bânisi Taşkın Paşa hakkındaki bilgiler maalesef sınırlıdır ve sadece 751 H./1350 M. tarihli satış senedi belgesine⁶ dayanmaktadır. Belgeye göre Taşkın Paşa, zevvak⁷

¹ Bkz. M. Tayyib Gökbilgin, "XVI. Asırda Karaman Eyâleti ve Lârende Vakıf ve Müesseseleri", VD, C. VII, Ankara 1968, s. 29; Oktay Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (XIV. Yüzyıl)*, (Basım yeri yok), 1977, s. 36.

² Bkz. Ara Altun, *Ortaçağ Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet*, İstanbul 1988, s. 67.

³ Aslanapa, Aynı yer.

⁴ Altun, Aynı yer.

⁵ Selçuklu-Karamanlı medreselerinin mimarî bakımından mukayesesi için bkz. Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri I, Selçuklu ve Beylikler Devri*, İstanbul 1970, s. 34-39, 131-144, 194-201; Aptullah Kuran, "Karamanlı Medreseleri", VD, C. VIII, Ankara 1969, 220-223; Osman Nuri Dülgerler, *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, İstanbul 1995, (İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), s. 313-318.

⁶ Söz konusu belge, Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivinde, Vakfiye Kayıt Defteri, S. 1-3, s. 121'de kayıtlıdır (Bkz. M. Zeki Oral, "Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitâbeleri ve Tarihçeleri", VD, C. V, Ankara 1962, s. 64-65.

⁷ Bir şeyi tadan anlamına gelen zevvak kelimesinin (bkz. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (10. baskı), Ankara 1992, s. 1424), burada, hükümdarın sofrasına gelen yemekleri kontrol eden, tadına bakan görevli anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır (Bkz. Oral, "Aynı makale", s. 64, dipnot: 86).

Şerafü'd-din Osman'ın oğullarından Sadü'd-din Said adlı bir emîrden Konya'ya bağlı Kumartaş Köyü'nü elli dinara satın almıştır.

Belgede, Taşkın Paşa'dan; “Merhum Melik Sencer oğlu, tacidâr sıfatıyla anılan, adaletli Emîr Şemsü'd-din Ahmed oğlu muhterem büyük Emîr Zahirü'din Mahmud oğlu, yüceler yücesi, bütün yükseklikler ve güzel huylar sahibi, büyük adam devletin direği, hükümdarın desteği, dostu, sultan ve padişahların güzidesi, halk babası Taşkın Paşa, -Allah ömrünü ve yüceliklerini dâim kılsın-” şeklinde sıfatlarla ve lakaplarla bahsedilmektedir⁸.

Taşkın Paşa, oğlu Süleyman Bey'in isteği üzerine te'lif edilen “Şerh-i İrşâd-ı İrşâd” adlı eserde⁹ ise “Büyük Emîr, uyanık vezir, yükseklikler semasının kutbu, felekü'd-din” gibi lakaplarla anılmaktadır¹⁰.

Bu malumâtlardan, bâni Taşkın Paşa'nın nüfuz sahibi, soylu bir aileye mensup bulunduğu¹¹ ve aynı zamanda Karamanlı döneminin hayır sever emîrlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmeyen Taşkın Paşa'nın kabrinin, cami avlusundaki türbede yer aldığı kabul edilmektedir.

2. Taşkınpaşa Köyü'ndeki Eserler

a. Taşkın (Taşhun) Paşa Medresesi

Medrese, Ürgüp'e bağlı, yaklaşık 20 km. mesafede bulunan, Taşkınpaşa (Damsa) Köyü'ndedir¹².

Aynı köydeki cami ile muhtemelen beraber yaptırıldığı anlaşılan medresenin, tarihini gösteren herhangi bir kitâbesi yoktur. Bununla birlikte, yukarıda bahsi geçen satış senedi belgesinin tarihine bakarak, eserlerin, 1350 yılında sağ olan Taşkın Paşa tarafından, büyük bir ihtimalle bu tarihlerde veya bundan kısa bir süre önce yaptırıldığını söylemek mümkündür¹³. Nitekim, hâlen cami avlusunda bulunan türbelerin; 743 H./1342 M¹⁴, 752

⁸ Oral, “Aynı makale”, s. 65.

⁹ Söz konusu eser, Burdur Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, No: 1128'de kayıtlıdır.

¹⁰ Oral, Aynı yer.

¹¹ İ. Hakkı Konyalı, Taşkın Paşa'nın, Selçuklu sülalesine mensup bir Emîr olduğu fikrindedir (Bkz. *Abideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Ankara 1997, s. 547).

¹² Medrese Köyün girişinde, sol taraftadır.

¹³ Bkz. Oral, “Ahşap Minberler”, s. 65.

¹⁴ Taşkın Paşa, 751 H. tarihinde sağ olduğuna göre, kendisine ait olduğu söylenen türbenin, O'nun sağlığında yapılmış olması mümkün görünmektedir (Bkz. Oral, “Ahşap Minberler”, s. 65).

H./1351 M. ve 756 H./1355 M¹⁵. tarihlerini taşıması, ayrıca medrese ve caminin gerek mimarisi, gerekse süsleme özellikleri de bu ihtimali kuvvetlendirmektedir¹⁶.

Medresenin Mimarîsi ve Müştemilâtı: Mimarî hakkında hiçbir malûmat bulunmayan medrese, kareye yakın bir plân üzerine yapılmıştır¹⁷. Tamamen kesme taştan inşa edilmiş ve oldukça yüksek olan portal, binanın batı cephesindedir. İki kat halinde yükselmekte olan portalin üstünde, bir pencere boşluğu vardır¹⁸. Taçkapının hemen gerisindeki giriş mekânının alçak yapılması, üstünde daha önce bir odanın bulunduğunu akla getirmektedir¹⁹.

Giriş holünün hemen sağında (güneyinde) bir mescid yer almaktadır. Mescidin hem hole, hem de avluya açılan iki kapısı vardır. Holün solunda (kuzeyinde) kalan duvar yıkılmış olup, burada çatıya çıkan bir merdivenin ve bu merdivenin doğu tarafında da, hole açılan bir oda olduğu anlaşılmaktadır²⁰. Holün doğu tarafında yer alan avlu, kareye çok yakın bir görünüm taşımaktadır. Avlunun üstünün kubbeyle örtülü olduğu sanılmaktadır²¹. Avlunun güney cephesinde bulunan ana eyvanın dört adet penceresi vardır. Ana eyvanın doğusuna, binanın da güneydoğusuna, düşen oda ile tamamen bu odanın kuzeyine düşen diğer oda, birer kapı ile avluya açılmakta, birer mazgal pencere ile de doğudan ışık almaktadır²².

Avlunun kuzeyindeki küçük eyvanın her iki tarafında, birer küçük mekân bulunmaktadır. Küçük eyvanın solundaki küçük mekândan bu eyvanın arkasında yer alan bir odaya, bu odadan da bir kapı ile küçük başka bir hücreye²³ geçilmektedir. Bunlardan büyük oda iki, diğeri de tek mazgal pencereden ışık almaktadır. Küçük eyvanın sağındaki küçük mekândan geçilen, kuzeydoğudaki büyük oda dikdörtgen şeklinde olup, iki mazgal pencereden ışık alır.

¹⁵ 752 H. ve 756 H. tarihlerini taşıyan bu türbede, Emîr Hızır Bey, oğlu İlyas Bey ve torunu Hasan Bey yatmaktadır (Diez-Aslanapa-Koman, *Aynı eser*, s. 188).

¹⁶ Bkz. Ömür Bakırer, “Ürgüp’ün Damsa Köyü’ndeki Taşkınpaşa Camii’nin Ahşap Mihrabı”, *Belleten*, C. XXXV, Temmuz 1971, (Sayı 139’dan ayrı basım), Ankara, 1971, s. 367. Kuran, eserlerin XIV. yüzyılın ilk yarısına ait olduğunu ifade eder (“Karamanlı Medreseleri”, s. 213).

¹⁷ Bkz. Kuran, “Karamanlı Medreseleri”, s. 212; Diez-Aslanapa-Koman, *Aynı eser*, s. 188.

¹⁸ Diez-Aslanapa-Koman, bu boşluğu kitâbe yeri olarak değerlendirmektedir (Bkz. Aynı yer).

¹⁹ Kuran, “Karamanlı Medreseleri”, s. 213.

²⁰ Bkz. Dülgerler, *Aynı tez*, s. 144.

²¹ Kuran, “Karamanlı Medreseleri”, s. 212.

²² Kuran, “Karamanlı Medreseleri”, s. 212-213.

²³ Dülgerler, bu küçük hücrenin iki katlı olabileceğini, hatta Taçkapı’daki pencere boşluğu ile arkasındaki odanın kalıntılarına ve çatıya çıkan merdivenin şekline göre, medresenin iki katlı bir bina olabileceğini belirtmektedir (Bkz. *Aynı tez*, s. 145).

Taşkın Paşa Medresesi'nin vakfiyesi tespit edilememiştir. Müessesenin vakıfları da tahrir kayıtlarında yer almamaktadır.

b. Taşkın Paşa Camisi

Caminin yapım tarihini gösteren herhangi bir kitâbesi bulunmamaktadır. Bununla birlikte eserin, medrese ile beraber muhtemelen aynı tarihlerde yaptırıldığını söylemek mümkündür.

Cami tamamen kesme taştan yapılmıştır. Girişin batısında yer alan ve eyvan biçiminde bir plâna sahip olan yazlık mescidin üstü tonozla örtülüdür²⁴. Yazlık mescidin kuzeydoğu köşesinde, üstündeki yazıda 1236 H./1820-1821 yılında yaptırıldığı kaydedilen orjinal bir minare bulunmaktadır.

Cami, kible duvarına doğru uzanan üç nefden ibarettir ve kemerler üzerine onbir tonozla örtülüdür. Kemerler mermer başlıklı payelerle desteklenmiştir²⁵. İçerisi, doğuda iki, güneye açılan iki alt ve üç mazgal üst pencere ile giriş kapısı üzerindeki küçük bir pencereden ışık almaktadır²⁶.

Caminin ağaç işlemeli orjinal mihrabı²⁷ ile minberi hâlen Ankara Etnografya Müzesi'ndedir.

Üzeri toprak dam olan eserin, bu kısmı sonradan bir çatı ile kapatılmıştır. Oldukça yüksek bir görünüm taşıyan Taçkapı, zengin işlemlerle bezenmiştir.

Caminin Vakıfları: Caminin vakfı, 1476 yılında sadece Ürgüp'e bağlı Sinason Köyü gelirlerinden oluşmaktadır. Kayıtlarda, hatip, İmam, müezzin, cüzhan ve hafızların, beş vakitte hazır olmalarının, vâkîf tarafından şart kılındığı ayrıca ifade edilmektedir. Vakfın tevliyeti bu tarihte vâkîfın oğullarından İbrahim elindedir²⁸.

Caminin vakfı, 1483²⁹, 1500³⁰ ve 1530³¹ tarihlerinde de değişmemiştir. 1483 yılında müessesenin tevliyeti, Mustafa adında bir zâtın üzerindedir³².

²⁴ Dülgerler, *Aynı tez*, s. 85.

²⁵ Diez-Aslanapa-Koman, *Aynı eser*, s. 184.

²⁶ Dülgerler, *Aynı tez*, s. 86.

²⁷ Mihrab hakkında detaylı bilgi için bkz. Bakırer, "Aynı makale", s. 367-378.

²⁸ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyûd-ı Kadime Arşivi, *Vakıf Tahrir Defteri* (Kısaltma: TK. KKA. VTD), 564, s. 69.

²⁹ İstanbul Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, *Vakıf Tahrir Defteri, Muallim Cevdet Yazmaları*, 0.116/1, s. 110.

³⁰ TK. KKA. VTD. 565, s. 159.

³¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Tahrir Defteri 387*, s. 182.

³² İB. AK. VTD. MC. 0.116/1, s. 110.

c. Türbeler

Cami avlusunda iki adet türbe yer almaktadır. Bunlardan camiye bitişik olanı kümbet şeklinde olup, 742 H./1342 M. tarihini taşımaktadır. Türbenin, Taşkın Paşa'ya ait olduğu söylenmektedir. Bu türbenin yakınındaki Hızır Bey Türbesi'nde 752 H./1351 ve 756 H./1355 M. tarihli lahitler bulunmaktadır. Burada, Emîr Hızır Bey, oğlu İlyas Bey ve torunu Hasan Bey'in medfun olduğu kabul edilmektedir.

SONUÇ

Karamanlı dönemi emîrlerinden olan Taşkın Paşa, Ürgüp'ün Taşkınpaşa (Damsa) Köyü'nde XIV. yüzyıl ortalarında bir medrese ile bir de cami yaptırmıştır. Birer sanat şaheseri olan bu iki yapı hâlen ayakta. Arşiv belgelerinde, medresenin vakıflarıyla ilgili herhangi bir kayda rastlanmazken, cami için Ürgüp'e bağlı Sinason Köyü gelirlerinin vakfedildiği kaydedilmektedir. Günümüzde cami yine ibadet amaçlı olarak kullanılmakta, medrese ise yakın bir zamanda yapılan restorasyondan sonra hâlen kütüphâne olarak hizmet vermektedir.